

Redactioneel

Vaclav Klaus is een Tsjechische politicus die zijn aantrekkingskracht voor de Tsjechen al sinds de val van de Muur ontleent aan anticommunistische retoriek. Hij maakt op de website van zijn partij, de ODS, duidelijk welke benjaminiaanse droomwereld nog steeds de belofte van de nieuwe wereld vormt. In januari 2002 maakte hij er reclame voor een duur merk skies, en in december 2001 stond Klaus in een pastiche op zijn naam als kerstman afgebeeld, midden tussen de enorme cadeaus. Geen van de pakjes had het opschrift 'democratie' of 'rechtvaardigheid' – wat wellicht ook een beetje suf gestaan zou hebben, en zeker niet in overeenstemming zou zijn geweest met de politieke praktijk. Met zijn outfit groette Klaus die andere kerstman die in zijn trein de hele wereld over reist en die nu waarschijnlijk ieders beeld van de kerstman bepaalt: de goedheiligman van de Coca Cola Company. Het laatste voorbeeld van Cola's slimme en grootschalige marketing is dat het concern Harry Potter heeft opgekocht. Tegen deze vercommercialisering van Harry wordt alleen op de eenzame website met de titel Save Harry.com (sic het achtervoegsel) ten strijde getrokken.

Het globaliserende kapitalisme waar 'Cocacolanisatie' voor staat, betekent de georganiseerde verstrengeling van cultuur, politiek en economie. Een goed begrip van de betekenis daarvan vereist dat je economische structuren en politieke instituties in verband brengt met culturele (droom)beelden. Een dergelijke geïntegreerde benadering van 'software' en 'hardware' – bovenbouw en onderbouw – was niet gebruikelijk in de filosofie van de laatste decennia, en al helemaal niet in de gespecialiseerde wetenschappen. In de politieke filosofie stonden de jaren tachtig voor een concentratie op verdelingsvraagstukken en rechtvaardigheid, terwijl men zich in de jaren negentig concentreerde op de politieke erkenning van culturele identiteiten en rechten. De focus is op die manier verschoven naar beeldvorming en cultuur, onder andere door de vragen die ontstonden rond representativiteit. In de woorden van Nancy Fraser: van *redistribution* werd overgegaan op *recognition*. Deze concentratie op beeldvorming wordt bijvoorbeeld door Naomi Klein in haar bestseller *No logo*, een van de bekende manifesten van de Seattle-beweging, bekritiseerd, omdat daarvoor het belang en de macht van verschijnselen als marketing en globaliserend kapitalisme veel te laat werden onderkend.

In dit nummer van *Krisis* wordt geprobeerd het hedendaagse kapitalisme van beide kanten te belichten, waarbij moet worden aangetekend dat de hardware veel aandacht heeft gekregen. De samenhang tussen kapitalisme en cultuur staat in het openingsessay van Ido de Haan in de context van 11 september. Hij verzet zich tegen het feit dat kritiek op het kapitalisme sinds 11 september al snel wordt geassocieerd met extremisme, zoals ze eerder met totalitarisme in verband werd gebracht. Hij geeft een hedendaagse definitie van het wereldwijde kapitalisme en werkt kort de punten uit waarop het kapitalisme toch nog wel een zekere ambivalentie behoort te genereren. '(W)at vanuit het oogpunt van het Westen wordt gezien als een verrijkend contact, wordt elders vaak ervaren als een roofoverval.'

Wim Dubbink bespreekt de theoretische ins en outs van het fenomeen 'maatschappelijk verantwoord ondernemen'. In de jaren zeventig was dit idee verbonden met radicale maatschappijkritiek. Heden ten dage wordt het opgevoerd als de normaalste zaak van de wereld: *business as usual*, maar dan overgoten met een milieu- of sociaal-vriendelijke saus. Ten onrechte, aldus de auteur. Maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft nog steeds radicale implicaties – voor de neoklassieke theorie van het kapitalisme in het algemeen en voor de theorie van prijsvorming in het bijzonder. Dubbink introduceert daartoe de idee van de markt als 'kwetsbare orde' en revitaliseert een eeuwenoude denktraditie inzake het concept 'rechtvaardige prijs'.

Paul de Beer toetst verschillende vormen van kapitalisme aan de wijze waarop rechtvaardigheid door John Rawls wordt gedefinieerd. Volgens Rawls kan grote inkomensongelijkheid rechtvaardiger zijn dan kleine inkomensongelijkheid. Dat is het geval wanneer die inkomensongelijkheid ervoor zorgt dat de economische situatie van de minst bedeeden beter is dan hun situatie zou zijn in het geval van kleinere inkomensongelijkheid. De twee elementen van het kapitalisme die De Beer essentieel acht, namelijk particulier bezit van productiemiddelen en de vrije markt, worden getoetst op hun bijdrage aan welvaartsgroei voor iedereen, en daarmee hun bijdrage aan rechtvaardigheid volgens Rawls. De Beer onderzoekt ook of er een reëel alternatief voor het kapitalisme bestaat dat er niet voor onderdoet in termen van welvaartsgroei, maar dat wel meer sociale rechtvaardigheid en economische vrijheid voortbrengt, en bespreekt werknemerskapitalisme als een serieuze mogelijkheid.

Al langere tijd werd van diverse zijden gevraagd wie eigenlijk de gezagvoerder is in de wereld van het globaliserende kapitalisme, en sinds 11 september is deze vraag volgens Gijs van Oenen nog dringender geworden. Welke vormen van verzet zijn nog mogelijk, vraagt hij in een essay waarin hij reageert op het boek *Empire* van Michael Hardt en Antonio Negri. Van Oenen betoogt dat er een 'hybride' spreken nodig is om nog gehoor te vinden, en analyseert de Latijns-Amerikaanse 'testimonio'-literatuur, in het bijzonder van de Guatemalteekse maya Rigoberta Menchú, in het licht van die stelling.

In *The Economist* van 29 september 2001 werd het kapitalisme verdedigd als het beste systeem om op den duur de welvaart van de hele wereldbevolking te doen toenemen en werden de argumenten van de beweging tegen neoliberale globalisering bestreden. Robert Went verdedigt de argumenten van de critici van het kapitalisme tegenover deze stelling. Hij maakt een uitgebreide economische en historische analyse van het kapitalisme en betoogt dat die aanleiding geeft tot groot pessimisme met betrekking tot het terugdringen van armoede in de Derde Wereld. Went betoogt dat niet alleen de inkomensongelijkheid zal toenemen, maar dat waarschijnlijk ook de reële inkomensontwikkeling van grote delen van de wereldbevolking onder de armoedegrens zal stagneren.

Kor Grit schreef naar aanleiding van Harro Maas' *Mechanical reasoning* een essay over de 'homo economicus' en Ewald Engelen schreef een uitgebreide review van de 'Seattle-literatuur' van Naomi Klein, Michael Hardt en Antonio Negri, en Noreena Hertz.